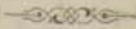

ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ԱՐՏԱՒԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՆՅԻՑ

Նախօրին բազմաթիվ Ծրանչիսկոս Բ, տեսնելով որ Սիկիլիան ձեռքին զնաց, ու մնացած երկիրն ալ մայրաքաղաքովը հանդերձ ձեռքին ելելու վրայ է, զանազան ազատութիւններ խոստացաւ իւր հպատակներուն, բայց հաւատացող կամ մտիկ ընող չեղաւ. վասն զի ամենքն ալ գիտէին որ այն ազատութիւնները տուողը՝ իրեն արդարութիւնը կամ ազատասիրութիւնը չէ, այլ Կարիպալտին վախըն է. ուստի այն ալ գիտէին որ Կարիպալտին վախը փարատելու պէս՝ այն ազատութիւններն ալ ետ պիտի առնէ, ինչպէս որ 1848-ին իւր հայրն ալ ըրաւ:

Նախօրին ժողովուրդը եւ բոլոր Խաւիոյ բնակիչները իրենց աչքը եւ յոյսը դարձուցած էին իրենց հրաշալի ազատարարին՝ այսինքն Կարիպալտին վրայ, որ այսքան քիչ ժամանակի մէջ, այնքան սակաւարիւ զօրքով, այնքան դժուարութեանց յաղթելով, տիրեց Սիկիլիոյ, եւ սկսաւ Սարտենիոյ բազաւորին հետ՝ ամբողջ իտալական պէս քանազանութիւն ու բոլորակցութիւն ընել: Ամեն Խաւիացի միտքը դրած էր եւ դրած է որ Կարիպալտին յաղթական ընթացքը այն ժամանակը միայն պիտի վերջանայ՝ երբոր Հռոմն ալ առնուի, երբոր Վենետիկոյ ալ տիրէ, եւ այսքան ժամանակէ ի վեր փափաքելի եղած Խաւիոյ միութիւնն ու կատարեալ ազատութիւնը վերջապէս տեսնուի: զարմանալին այն է որ մինչեւ այսօրուան օրս Կարիպալտին ալ Խաւիացեաց այս յոյսը ամենայն յաջողութեամբ եւ փառաւորութեամբ կատարելու հետ է:

Սիկիլիան Կարիպալտին ձեռքը անցնելուն պէս՝ Սարտենիոյ տերութիւնը առաջ անուղղակի եւ յետոյ ուղղակի ետեւեւ եղաւ որ իրեն հետ միանայ այն երկիրը, միանգամայն եւ անկէջ ետքը առնուելու Խաւիոյ ուրիշ կտորները: Քաջն Կարիպալտի առջի բերան դժուարութիւն ցուցուց այս առաջարկութիւնն ընդունելու, եւ ըսաւ ալ թէ « Խաւիոյ ազազայ վիճակը Կապիտոլիոնի բլրին վրայ (այսինքն Հռոմի մէջ) պիտի որոշուի: » Բայց յետոյ հաւանեցաւ. Սարտենիոյ տերութեան օգնութիւն գտաւ ծովէ ու ցամաքէ, Նախօրին տերութեան երկիրը կոխեց, Ռեճիոյ քաղաքը առաւ, օր օրուան վրայ յաղթութենէ յաղթութիւն քայլեց, մինչեւ որ սեպտեմբերի 9-ին մտաւ փառաւորապէս Նախօրին քաղաքը, ուսկից երկու օր առաջ Նախօրին բազաւորը յոսա-

նառարար կեր թաշուր եր Կայերա ամբողջ: Երեք օր երեք զիշեր այնպիսի հանդեսներ ցնծութիւններ եղան Նախօրին մէջ որ անոնց նմանը ոչ երբեք տեսնուի եր քանի որ Պարպունեան ցեղին բազաւորներուն ձեռքը անցած էր այն գեղեցիկ մայրաքաղաքը:

Այժմ հարկաւ Կարիպալտին իւր յաղթական արշաւանքը դեպ ի Հռոմ շտկած է: Արդէն իւր զօրքն ու Սարտենիոյ զօրքերը մտան պապին երկիրները եւ օրէ օր առաջ կքալեն: Պապը կպատրաստուի Հռոմէն ելլելու, վասն զի ահաա որ Կարիպալտինն աւելի կփութան իւր հպատակները իրեն աշխարհական իշխանութենէն ազատութիւն գտնելու:

Սակայն վերջի ժամանակներս քիչ մնաց որ Կարիպալտին ու Սարտենիան իրարու հետ արուեսին. վասն զի Կարիպալտին դարձեալ այն մտքին վրայ էր՝ թէ առաջ պիտի է Խաւիան ազատել՝ առանց Գաղղիոյ օգնութեան, ու ետքը յանձնել Սարտենիոյ բազաւորին բոլոր Խաւիոյ բազաւորութիւնը. իսկ Սարտենիոյ տերութիւնը կփութար օր մը առաջ իւր ձեռքն առնելու Կարիպալտին սկսած արշաւանքին պտուղները, Գաղղիոյ օգնութեամբ, հաւանութեամբն ու պաշտպանութեամբը: Բայց վերջապէս երկուքն ալ միարանած կերեւնան գէթ ասոր՝ որ Գաղղիոյ Կայսեր կամայրը դեմ բան չընեն:

Իսկ օտար մեծամեծ տերութիւնները Խաւիոյ այս վիճակին վրայ մեծ ուշադրութեամբ կնային: Աւստրիան յայտնի գիտնալով որ այս ճամբով Վենետիկն ալ ձեռքին պիտի ելլէ, 240 հազար զօրք ժողովրդ է այն կողմերն ու Սարտենիոյ դէմ պատերազմի պատրաստուած կեցեր է: Գաղղիան Հռոմի մէջ ունեցած զօրքը օրէ օր շատցընելու վրայ է, 50 կամ 60 հազար զօրք ալ Խաւիա դրկելու պատրաստ է կամ դրկեր է. բայց Նախօրինի բուն միտքը ինչ լինելը դեռ յայտնի չէ: Անգղիան Խաւիոյ ազատութիւնը միշտ ուզած է եւ կուզէ. բայց այնպէս կերեցրեւ որ Վենետիկոյ ազատիլը իրեն բանին ձեռք չիտար: Կմնայ տեսնել թէ հիւսիսային տերութիւնները ինչ պիտի ընեն, կամ գէթ ինչ պիտի որոշուի Վարշաւին մէջ լինելու տեսաւորութեան ատեն: Ինչ ալ որոշուի, այս յայտնի է որ եւրոպայի այժմու վիճակէն մեծամեծ փոփոխութիւններ կգուշակուին:

Ն Ե Ր Ք Ի Ն Լ ՈՒՐ Ե Ր.

Յունիսի 7-ին Վ. Կայսրը Ծերակուտին հրովարտակ մը հանեցաւ գրել այս խօսքերով.

«Այն Կայսերական յայտարարութիւնը որ ելած էր Յունուարի 1-ին, 1807-ին, մէկ քանի չափ ու սահման դրած էր օտարականաց Ռուսաստանի մէջ հաստատուն կամ ժամանակաւոր բնակութեամբ վաճառականութիւն ընդունելուն իրաւանքը: Այժմ քանի որ հետ զնեռէ հաղորդակցութեան հնարքները կկատարեալագործուին ու զանազան ժողովուրդներ իրարու հետ շուտ շուտ առուտուրի գործողութիւններ կընեն, այն արգելքները ժամանակիս կարօտութեանցը չեն յարմարիր: Ուրիշ կողմանէ, եւրոպայի գլխաւոր տերութիւնները մէջ մեր հպատակներն ալ ուրիշներուն պէս հրաման ունին նոյն տեղերու բնակիչներուն հաւասար իրաւունքով վաճառականութիւն ընելու: Մեր աչքին առջեւն ունենալով այն մեծ օգուտը որ կրնայ առաջ գալ աղգային հարստութեան ամեն ձիւղերուն համար՝ երբոր տեսակ տեսակ զօր-

ծողութեանց ձեռք դարնելու եւ օտար դրամագուլաններով զօրծ տեսնելու դիւրութիւնները աւելցուին, եւ ուզելով նոր ասպնջոյց մը տալ այն խնամքին եւ հոգացողութեանը որ ունինք ընդհանրապէս մեր Կայսերութեան մէջ վաճառականութեան, երկրագործութեան եւ արհեստից ծաղկելուն համար, միանգամայն իրաւացի փոխադարձութիւն ցուցրենք օտար տերութեանց, պատշաճ համարեցանք Ռուսաստան բնակող օտարականաց այս կողմանէ նոյն իրաւունքները պարգեւել՝ ինչ որ կվայելն արդէն մեր հպատակները եւրոպայի գլխաւոր տերութեանց մէջ:

«Ուստի եւ համաձայն Կայսերական Խորհրդարանին կարծեացը՝ կհրամայենք.

«Ա. Օտարականաց հրաման է վաճառականութեան ամեն կարգերուն (կիւտիա) գրուելու, Կայսերութեան բուն հպատակներուն հաւասար. որով եւ կրնան այն կարգերուն հետ կապուած իրաւունքները վայելել:

«Բ. Օտարականաց ընակարաններն ու խանութներն եւ անոնց հետ եղած գնորդները՝ հասարակաց օրինաց պաշտպանութեամբ կ'պահպանուին: Նոցա տներուն եւ առու-տուրի հաշուներուն գնութիւնը այն կանոններով միայն կրնայ կատարուիլ՝ որ արդէն դրուած են Ռուս հաւատակներուն համար:

«Գ. Օտարականները կարող են տէր լինել՝ թէ գնելով եւ թէ ժառանգութեամբ, կտակով, պարգևատուութեամբ, տէրութեան գանձէն ընդունելով, եւ այլն, ամէն տեսակ շարժուն եւ անշարժ ստացուածք, դուրս հանելով անոնք միայն՝ որ այժմու օրինաց զօրութեամբ կրնան ստանալ միայն Ռուսաց ժառանգական ազնուականները եւ նոցա իրաւունքը ունեցող օտարականները:

«Դ. Օտարականները, բաց իրենաներէն, երկրի տէր եւ դոճներուն անունովը կրնան նոցա կալուածները կառավարել՝ իրեն: զօրմակաւոր: Կրնան նաեւ վարձով բռնել ընակուած ու անընակ երկիրներ ու գեղեր՝ այն պարտականութիւններով որ օրէնքով արգելուած չեն, եւ այն պայմաններով որ արդէն դրուած են Կայսերութեան բնիկ հաւատակներուն համար:»

— Մերակուտական տեղակութեանց մէջ (Севастскія Вѣдомости) տպագրեցաւ՝ Կովկասու երկրին մէջ քրիստոնէութիւնը ծաղկեցընելու համար ձեռնարկած Ընկերութեանը Կանոնադրութիւնը: Այս ընկերութեան նպատակն է աւելցնել լեռնաց մէջ եկեղեցիներ կանգնել, ու նոցա մօտ եկեղեցականներ պահպանել: Դ. քրիստոնէութիւնը տարածելու միտքով՝ աւուրներու (գեղերու) մէջ եւ ուրիշ տեղեր զարդոցներ բանալ՝ լեռնաբնակ ժողովրդոց համար: Գ. նոյն դիտմամբ մասնաւոր դասարաններ հաստատել եկեղեցական ուսումնարանաց մէջ: Դ. քարոզիչներ ընտրել եւ պահպանել, եւս եւ նոցա զօրծողութիւնները կարգի դնել: Ե. աստուածաշունչ սուրբ գիրքը եւ աստուածային պաշտամանց գրքերը կովկասային լեզուներ բարգմանել:

— Կովկասեան եւ անդրկովկասեան երկիրներուն մէջ Կովկասու Փոխարքային իշխանութիւն տրուեցաւ որ այն կողմերն եղած այլեւայլ քրիստոնէայ դաւանութեանց մեծաւորներուն հրաման տայ՝ իրենց հաւատքին դարձուելու ըզմահմետականներն ու հերետիկները, երբոր ժողովուրդը վկայէ թէ նոցա իրքիստոնէութիւն դարձուցած անձինքը Ռուսաց դաւանանքէն չեն ու չեն: Ռուսաստանի ներքին նահանգներուն մէջ այս զօրծողութեան համար պէտք է ամէն անգամ Վ. ԿԱՅԱՍԵՐ հրամանն ընդունիլ:

— Թեոդոսիոյ երկաթէ ճանապարհին վրայ ապրիլ ամսէն սկսեալ աշխատանքները առաջ երբալու հետ են, եւ այս օրերս զօրծաւորաց մէկ մասը Թեոդոսիայէն դեպ ի Ռուդոյ եղած կտորին վրայ սկսան աշխատիլ:

— Յուլիսի վերջերը Կայսերական վճռով հաստատուեցան Ռուսաստան եկող օտարականաց տրուելու անցագրերուն համար դրուած առժամանակեայ կանոնները: Այս նոր կանոններուն զօրութեամբ հետագայ բերեալութիւններն եւ ղան օտարականաց:

ա. Օտարականք կարող են մտնել այսուհետեւ Ռուսաստան ոչ միայն իրենց տէրութիւններէն առնուած անցագրով (որ է ֆասիդոք ըստածը), այլ եւ ուղեւորով (որ գերմաներէն վանտերպուս կ'ըսուի, եւ շատ տեղ արձեւատաւորաց կտըրուի), միայն թէ պէտք է որ Ռուսաց հիւպատոսներուն վկայութիւնը գտնուի այն տեղակաց մէջ, անկեղ իզատ նաեւ այն անցագրով որ Ռուսաստանի մէջ առնուած է՝ զրսի երկիր երբալու համար, ու տրուած օրէն մինչեւ այն ժամանակը մէկ տարիէն աւելի չէ անցած, վրան ալ Ռուսաց հիւպատոսարանի մը ձեռքը կայ:

բ. Երբոր Ռուսաստան մտնող օտարական մը իւր ճանապարհին վրայ պատահած առաջին կուսակալական քաղաքէն անցազիր մը կընդունի, անով իրաւունք կուսնայ ընկու, եւ ոչ թէ այն կուսակալութեան մէջ միայն:

գ. Ազգային անցագիրներն ու ուղեւորականները օտարականց ձեռքէն չեն առնուիր:

դ. Անցազիր ընդունելու համար հարկ չէ որ օտարականներ անձամբ ներկայանան կուսակալին ղիւանատունը:

ե. Օտարականներուն նոր անցազիր տրուելու համար զրաւոր խնդրուածք չպահանջուիր, եւ անցազիրը նոյն օրը, կամ թէ խիստ ուշ՝ երկրորդ առաւօտը կտըրուի:

զ. Երբոր օտարականը ուրիշ քաղաք մը կամ գաւառ մը կընակի, իւր անցազիրը կարող է փոխել այն քաղաքին բարեկարգարանին (ֆոլիցիային) կամ տեղական դատարանին (զեմաքիյ սուտ) ձեռքովը:

է. Նոյն կանոններով կտըրուին օտարականաց նաեւ Ռուսաստանէն դուրս ելլելու անցագրերը. եւ անոնց համար վճարուելու տուրքն է 15 քոփէկ:

ը. Օտարականի մը Ռուսաստանէն դուրս ելլելուն համար երեք անգամ տպագրութեամբ անունը հրատարակելու սովորութիւնը կղաղրի:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՐԵՐԱՐՈՒԹԻՒՆՔ

Թեոդոսիոյ Ռուսմեարանիս Ազգային (եւ ոչ մասնաւոր) վարժարան լինելը ուղիղ հասկըցող եւ ճշմարտապէս ազգասէր անձանց մէջ՝ արժանաւոր գովութեամբ յիշատակելի կհամարիմք հետագայ պատուական բարերարները, որ այս տարի Ռուսմեարանիս աշակերտաց տարեկան քննութիւններէն ու հանգստեան ժամանակէն ետեւ՝ մէկ մէկ սան ընծայեցին իրենց ծախիւքը:

ա. Թորոս Դանիէլեան Տէօփէթեանց քաջատոհմիկ իշխանաւորը լիաթոշակ սան տուաւ Ռուսմեարանիս Խաղանճեան Յարութիւն, Խարասուցի պատանին:

բ. Սարգիս Ռաֆայէլեան Խայիմեանց ազնիւ վաճառականը կիսաթոշակ սան տուաւ Խալայճեան Յովհաննէս, Ապիթոշնացի պատանին:

գ. Գրիգոր Կարապետեան Սալթիքեանց մեծապատիւ վաճառականը կիսաթոշակ սան ընդունեցաւ իրեն՝ արդէն Ռուսմեարանիս աշակերտեալ Մարտիրոս Պիճոյեան, Նախիջեանցի պատանին: